

Bestämda nominalfraser i svenska och översättning av dem till finska

Nea Karjalainen
Avhandling pro gradu
Nordiska språk, Språkexpertprogrammet
Institutionen för språk- och översättningsvetenskap
Humanistiska fakulteten
Åbo universitet
Juni 2020

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

ÅBO UNIVERSITET

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap /Humanistiska fakulteten

KARJALAINEN, NEA: Bestämda nominalfraser i svenska och översättning av dem till finska

Avhandling pro gradu, 38 s., 3 s. bilagor.

Nordiska språk, Språkexpertprogrammet

Juni 2020

Denna avhandling behandlar bestämda former av substantiv i en svenskspråkig roman och översättningen av dem till finska. Syftet med undersökningen är att utreda av vilka anledningar den bestämda formen används i den svenska texten och hur bestämdheten uttrycks i den finska översättningen. Undersökningens empiriska material utgörs av Maria Turtschaninoffs fantasiroman *Maresi – Krönikor från Röda Klostret* (2014) och dess finska översättning.

Undersökningen består av en kvantitativ och en kvalitativ del. Syftet med den kvantitativa undersökningen är att ge en översikt av hur ofta olika typer av bestämdhet förekommer i den svenska texten. Med hjälp av den kvalitativa analysen utreds hur bestämda former på svenska har översatts till finska.

Resultaten av den kvantitativa undersökningen visar att majoriteten av de bestämda formerna i materialet används på grund av att referenten som nominalfrasen syftar på är unik i sammanhanget. Den näst vanligaste bestämdhetstypen är anafor, vilket innebär att bestämd form används eftersom referenten redan har nämnts tidigare i texten. Det är också relativt vanligt att den bestämda formen används på grund av att referenten har en entydig relation till en annan identifierbar referent, vilket kallas implicit bestämdhet. Den ovanligaste grunden för bestämdhet i materialet är deixis, d.v.s. att referenten är identifierbar i den konkreta talsituationen.

Den kvalitativa analysen visade fyra olika sätt på vilka bestämda former översatts till finska. I de flesta fall markeras bestämdhet inte alls i den finska översättningen, utan bestämdhet beror på läsarens egen tolkning. I de fall där bestämdhet markeras på något sätt görs det med hjälp av demonstrativa pronomen, possessiva uttryck eller upprepning av attribut.

Nyckelord: bestämdhet, översättning

Innehåll

Abstract

1	Inledning.....	6
1.1	Syfte.....	6
1.2	Material och metod.....	7
1.3	Avhandlingens disposition.....	7
2	Teoretiska utgångspunkter.....	9
2.1	Bestämd form.....	9
2.2	Bestämmdhet i svenskan.....	10
2.2.1	Deixis.....	11
2.2.2	Anafor.....	12
2.2.3	Unika referenter.....	13
2.2.4	Implicit bestämmdhet.....	14
2.3	Demonstrativa pronomen.....	15
2.4	Bestämmdhet i finskan.....	15
2.4.1	Demonstrativa pronomen.....	16
2.4.1.1	Är <i>se</i> en bestämd artikel?.....	17
2.4.2	Ordföljd.....	17
2.4.3	Kasus.....	18
3	Material och metod.....	20
3.1	Ungdomsromanen <i>Maresi – Krönikor från Röda Klostret</i>	20
3.2	Excerpering av exempel.....	21
3.3	Översikt av förekomster i materialet.....	21
4	Resultat.....	25
4.1	Deixis.....	25
4.2	Anafor.....	27
4.3	Unika referenter.....	30
4.4	Implicit bestämmdhet.....	32

4.5	Sammanfattning.....	34
5	Sammanfattning	36
	Litteratur.....	38
	Lyhennelmä.....	39

1 Inledning

I den här avhandlingen undersöker jag bestämda former av nominalfraser i en svenskspråkig roman och hur de har översatts till finska. Bestämmdhet är ett intressant ämne att analysera eftersom det uttrycks på så olika sätt i svenskan och i finskan. I svenskan är det lätt att identifiera bestämda nominalfraser via bestämda artiklar och bestämdhetsändelser. Den bestämda formen används när referenten som nominalfrasen syftar på är identifierbar i den språkliga eller konkreta kontexten. Finskan har inga obestämda eller bestämda artiklar eller ordformer, och bestämdhet framkommer på ett annat sätt än i svenskan. Det kan leda till att man använder fler demonstrativa eller possessiva pronomen i nominalfraser i finskan. Alternativt markeras bestämdhet inte alls och läsaren måste tolka situationen själv när hen läser på finska. Dessa aspekter ska jag utreda närmare i min avhandling. Materialet som jag analyserar består av ungdomsromanen *Maresi – Krönikor från Röda Klostret* (2014) av Maria Turtschaninoff och dess finska översättning *Maresi – Punaisen Luostarin kronikoita*, översatt av Marja Kyrö.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att utreda i vilka språkliga situationer den bestämda formen används i svenskan och hur man översätter bestämda nominalfraser från svenska till finska. Mina forskningsfrågor är följande:

1. Varför används den bestämda formen i den svenska texten?
2. Hur översätts bestämda former till finska?

Avhandlingen fokuserar på bestämda former i svenska, d.v.s. jag utforskar inte definit betydelse som helhet utan endast den bestämda formen. I den empiriska undersökningen behandlas alltså inte alla definitiva nominalfraser på svenska, utan endast nominalfraser med bestämd artikel och/eller bestämd form av substantiv. I den teoretiska delen av

avhandlingen diskuteras dock i viss mån även definitiva nominalfraser som uttrycks utan bestämd form.

1.2 Material och metod

Mitt empiriska material består av Maria Turtschaninoffs ungdomsroman *Maresi – Krönikor från Röda Klostret* (2014) och dess finska översättning *Maresi – Punaisen Luostarin kronikoita* av Marja Kyrö. Maria Turtschaninoff är en finlandssvensk författare som skriver framför allt ungdomsromaner i genren fantasi. *Maresi* är den första delen i fantasiserien *Krönikor från Röda klostret*, som också omfattar de två senare delarna *Naondel* (2016) och *Breven från Maresi* (2018). Även Turtschaninoffs två tidigare ungdomsromaner *Arra* (2008) och *Anaché – Myter från akkade* (2012) utspelar sig i samma fantasivärld. *Maresi* vann Finlandia Junior-priset år 2014. Marja Kyrö är en prisbelönad finsk översättare som har översatt över 200 böcker från tyska och svenska till finska.

Jag analyserar bestämda former i romanen på svenska och deras motsvarigheter i översättningen till finska. Eftersom det finns så många exempel på bestämda former i texten kan jag inte ha hela romanen som material. I stället exciperar jag först 150 exempel från början av romanen och utreder varför den bestämda formen har använts i exemplen samt kategoriserar dem enligt de motiveringar för bestämdhet som lyfts fram i grammatisk litteratur. Efter denna kvantitativa genomgång av förekomster på de olika kategorier i texten fortsätter jag att samla in exempel tills det finns minst 50 belägg i varje kategori för att få tillräckligt material för en kvalitativ analys. Sedan analyserar jag hur bestämda former i varje kategori har översatts till finska och huruvida och på vilka sätt bestämdhet uttrycks i den finskspråkiga texten.

1.3 Avhandlingens disposition

I kapitel 2 presenterar jag den teoretiska bakgrunden för undersökningen. Jag redogör hur bestämdhet uttrycks i svenskan och i finskan och vilka kategorier jag använder för att

analysera materialet. I kapitel 3 diskuteras undersökningens material och metod. Jag presenterar först romanen *Maresi – Krönikor från Röda Klostret* och berättar sedan hur jag har excerperat exempel ur boken, samt ger en kvantitativ översikt av bestämda former i materialet. I kapitel 4 presenterar jag den kvalitativa analysen av materialet där jag analyserar de bestämda formerna på svenska och deras motsvarigheter på finska i översättningen. I kapitel 5 avslutar jag med en sammanfattning av resultaten.

2 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenterar jag den teoretiska bakgrunden för min undersökning. Först klargör jag hur den bestämda formen bildas på svenska (2.1). Sedan redogör jag för bestämdhet i svenska och vilka olika typer av bestämdhet det finns (2.2). Jag presenterar de kategorier av bestämdhet som jag använder i min analys, d.v.s. deixis, anafor, unikhet i sammanhanget och implicit bestämdhet. Den empiriska undersökningen fokuserar på bestämda former i svenska och översättningen av dem, men i teoridelen diskuteras även några andra uttryck för definithet. Till sist behandlar jag hur bestämdhet uttrycks i finskan (2.3).

2.1 Bestämd form

I svenskan uttrycks obestämd form för substantiv i regel utan suffix, medan bestämd form bildas med suffix, d.v.s. bestämd artikel (Hultman 2003:66). I singularis är den bestämda artikeln *-en/-n* eller *-et/t*, beroende på ordets genus. I pluralis får ord pluralsuffixet *-or*, *-ar*, *-er*, *-r*, *-n* och den bestämda artikeln *-na*, *-a* eller *-en*. I tabell 1 visas exempel på denna substantivböjning i svenska.

Bestämda nominalfraser kan bildas på olika sätt. För det första finns det bestämda nominalfraser som består av ett substantiv med bestämdhetssuffix, t.ex. *bilen*, *bordet*, *pengarna*. I tabell 1 visas exempel på detta.

Tabell 1 Substantivböjningen i svenska

Obestämd singularis	Bestämd singularis	Obestämd pluralis	Bestämd pluralis
en hund	hunden	hundar	hundarna
en bok	boken	böcker	böckerna
ett hus	huset	hus	husen
ett äpple	äpplet	äpplen	äpplena

Om nominalfrasen innehåller ett attribut bildas nominalfrasen oftast med den fristående bestämda artikeln *den*, attributet i bestämd form och bestämd slutartikel, till exempel *den gamla hunden, det röda huset, de röda husen*. (Hultman 2003:213.) I vissa fall används emellertid endast bestämd artikel, bl.a. efter adjektiv i fasta förbindelser (*gamla hamnen*), efter pronomen som slutar på *-dera* (*ingetdera fallet*) och efter *all, hel, halv* och *själv* (*hel-a byn*) (Hultman 2003:213). Det finns även bestämda nominalfraser utan artikel, t.ex. fraser med possessivattribut (*hennes trädgård*) eller *denna, samma* eller *nästa* (*denna dag, samma väg*) (Hultman 2003:213). Sådana nominalfraser behandlas inte i min undersökning eftersom de inte innehåller bestämd form.

2.2 Bestämmdhet i svenskan

Enligt Svenska Akademiens grammatik (3:155) är en nominalfras definit när talaren antar att lyssnaren kan identifiera referenten som unik utgående från nominalfrasens beskrivning eller det hen vet om sammanhanget. En definit nominalfras innehåller oftast en bestämd artikel eller en bestämd form av substantivet, men inte alltid. Nominalfraser med egennamn eller definitiva pronomen (till exempel *Anna, jag, det*) som huvudord har alltid definit betydelse. (SAG 3:150.) I min avhandling undersöker jag emellertid som tidigare framgått nominalfraser på svenska som innehåller en bestämd artikel eller en bestämd form av substantivet. Jag fokuserar på bestämda former av substantiv och inte nominalfrasens definitiva betydelse som helhet.

Bestämmdhet beror alltid på om lyssnaren kan identifiera referenten i sammanhanget som referenten ingår i, den så kallade *identifikationsramen*. Identifikationsramen kan antingen utgöras av den konkreta situationen (*deiktisk identifikationsram*) eller den språkliga kontexten som referenten nämns i (*anatorisk identifikationsram*). (SAG 3:155.) Användningen av den bestämda formen kräver alltså att lyssnaren kan identifiera referenten i den verkliga eller textuella världen, det räcker inte att talaren kan identifiera referenten (SAG 3:156).

Ekerot (1995:161) nämner i boken *Ordföljd, tempus, bestämdhet: föreläsningar om svenska som andraspråk* fyra huvudfall där referenten är känd och den bestämda formen

används: *deiktisk bestämdhet*, *anatorisk bestämdhet*, *referenten framstår som unik i sammanhanget* och *implicit bestämdhet*. I de följande avsnitten presenterar jag dessa typer närmare.

2.2.1 Deixis

Deiktisk bestämdhet innebär att referenten är identifierbar i den konkreta situationen, d.v.s. det deiktiska rummet där referenten nämns. Det deiktiska rummet kan omfatta talsituationen i en snäv mening eller inrymma en större kontext, t.ex. länder, världsdelar eller epoker. SAG (3:159) exemplifierar detta med de personliga pronomenen *jag* och *du*, vilkas referenter finns i den snäva talsituationen (d.v.s. *jag* som talar och *du* som lyssnar), respektive *vi* och *ni*, som kan ha referenter i en mycket bredare kontext, t.ex. nationaliteter eller generationer (till exempel *vi finländare*, *ni ungdomar*).

Deixis kan vara direkt eller indirekt. Vid direkt deixis syftar man på något som konkret ingår i situationen (SAG 3:160), till exempel¹:

1. **Jag** ska vänta på **dig här**.
2. Kan du stänga **dörren**?

I exempel 1 syftar pronomenen *jag* och *du* på personer som är närvarande i situationen, d.v.s. talaren och lyssnaren, och *här* syftar på den plats där meningen yttras. I exempel 2 finns det en identifierbar dörr i rummet som man syftar på, t.ex. den enda dörren i rummet eller den dörr som lyssnaren just kommit in genom.

Indirekt deixis innebär att referenten inte nödvändigtvis ingår direkt i talsituationen, men ändå har en entydig relation till något i det deiktiska rummet (SAG 3:160). Relationen kan uttryckas till exempel med ett possessivattribut som i exempel 3, ett prepositionsattribut som i exempel 4 eller en relativ bisats som i exempel 5.

3. **Min syster** bor i Stockholm.
4. **Blommorna på bordet** är vackra.

¹ Om inte annat anges är exemplen i detta kapitel mina egna.

5. **Boken som du rekommenderade** var bra.

I exempel 3 uttrycks relationen mellan *systemen* och talaren genom det possessiva pronomenet *min*, och i exempel 4 vet lyssnaren p.g.a. prepositionsuttrycket att talaren pratar om blommorna som står på bordet och inga andra blommor som eventuellt kan finnas i det deiktiska rummet. I exempel 5 uttrycks relationen mellan referenten (*boken*) och lyssnaren (*du*), som måste vara entydig. Formuleringen i exemplet skulle inte vara möjlig om lyssnaren nyss hade rekommenderat flera böcker för talaren, eftersom talaren i så fall borde specificera vilken av böckerna hen pratar om.

Med relationella kvalitetsattribut och superlativa attribut kan man uttrycka relationer till ett urval möjliga referenter i det deiktiska rummet (SAG 3:161). Till exempel syftar *det vänstra fönstret* på det fönster som står till vänster om ett annat fönster och *det största fönstret* till det fönster som är större än alla andra fönster i rummet. Likaså kan man uttrycka relationen till talsituationens tidpunkt, t.ex. syftar *förra veckan* på den vecka som föregick den vecka då talsituationen sker. (SAG 3:161.)

2.2.2 Anafor

Vid anafor utgörs identifikationsramen av den textuella situationen i stället för den konkreta världen (SAG 3:156). Referenten identifieras då via det språkliga sammanhanget. Den anaforiska identifikationsramen kan utgå från verkligheten eller vara fiktiv (SAG 3:156). Vid direkt anafor beror bestämdheten på att referenten som nämns i den bestämda nominalfrasen har nämnts tidigare i texten, d.v.s. det finns ett direkt korrelerat till referenten (SAG 3:163). En sådan anaforisk nominalfras utgörs typiskt av ett personligt eller definit pronomen (SAG 3:163), som i exempel 6 och 7.

6. Anna ska köpa en ny bil. **Hon** vill ha en röd bil.

7. Anna köpte en ny bil. **Den** är röd.

Pronomen används särskilt när avståndet mellan korreleratet och det anaforiska uttrycket är kort, som i exempel 6 och 7. Därtill kan den anaforiska nominalfrasen utgöras av en

nominalfras med bestämd artikel eller ett substantiv i bestämd form (SAG 3:163), som i exempel 8 och 9.

8. Jag har en katt och en hund. **Katten** är gammal.

9. Anna har en röd och en vit bil. **Den röda bilen** är ny.

I exempel 8 och 9 är inte pronomenet *den* ensamt tillräckligt för att lyssnaren ska kunna identifiera referenten, och därför används en nominalfras som ger mer information om referenten. Anaforiska nominalfraser med substantiv eller egennamn som huvudord är mer deskriptiva och kan därmed unikt utpeka referenter även när avståndet mellan korrelatet och det anaforiska uttrycket är längre (SAG 3:164).

Anaforer kan också vara indirekta, vilket innebär att referenten blir unikt identifierbar genom en entydig relation till en annan referent som är unikt identifierbar i det textuella sammanhanget (SAG 3:165). Relationen kan uttryckas explicit med t.ex. ett prepositionsuttryck eller en relativ bisats, som i följande exempel:

10. Anna har ett gammalt bord. **Benen på bordet** är nymålade.

11. Anna reste till Italien. **Människorna** som hon träffade där var trevliga.

I exempel 10 uttrycks relationen mellan *bordet* och *benen* med prepositionen *på*, vilket visar att det är fråga om benen på Annas bord. I exempel 11 relateras *människorna* till Anna och Italien genom *träffa* och *där*, vilket gör dem unikt identifierbara.

Ofta kan man identifiera en referent som unik vid anaforiska nominalfraser också utan att korrelatet eller relationen till en annan referent explicit nämns. Jag diskuterar detta närmare i 2.2.4.

2.2.3 Unika referenter

Ekerots (1995:161) tredje bestämdhetstyp hänvisar till fall då man syftar på en referent som framstår som unik i sammanhanget. I det här fallet är referenten unikt identifierbar på grund av att det endast finns ett möjligt korrelat som nominalfrasen kan syfta på. Till exempel är referenter som *solen*, *himlen* och *världen* unika som fenomen och får därför

oftast bestämd form. Det finns också fall där unikheten beror på situationen. Ekerot (1995:173) belyser detta med följande exempel:

12. **Chefen** är sjuk i dag.

Enligt Ekerot (1995:173) fungerar den bestämda formen i exempel 12 när det bara finns en chef på arbetsplatsen. Om det fanns flera chefer skulle chefen inte vara en unik referent och då skulle man behöva uttrycka saken på ett annat sätt.

2.2.4 Implicit bestämdhet

Den sista bestämdhetstypen som Ekerot (1995:161) nämner är implicit bestämdhet. Enligt Ekerot handlar det om implicit bestämdhet när referenten utgör en del av eller är ett självklart attribut till något annat. Svenska Akademiens grammatik (3:160, 166) ser dessa fall som en typ av indirekt deixis eller indirekt anafor där relationen till en annan identifierbar referent inte nämns men är underförstådd.

Implicit bestämdhet via indirekt deixis innebär att en referent som inte finns i det deiktiska rummet är identifierbar genom en unik relation till en annan referent som ingår i talsituationen (SAG 3:161). Relationen uttrycks inte explicit men lyssnaren kan uppfatta relationen i situationen. Svenska Akademiens grammatik (3:161) ger följande exempel på detta:

13. Känner du **författaren**?

14. Katrina ringde när jag var ute med **hunden**.

Exempel 13 skulle kunna yttras i en situation där talaren håller en bok i handen och lyssnaren därmed kan anta att frågan syftar på författaren till just den boken (SAG 3:161). Exempel 14 exemplifierar hur lyssnaren inte behöver veta att referenten existerar om den unika relationen är rimlig (SAG 3:161). Utgående från yttrandet kan lyssnaren anta att talaren äger en hund, som då blir unikt identifierbar via relationen till talaren.

Vid indirekt anafor saknas ofta ett explicit omnämnande av relationen mellan referenterna, eftersom lyssnaren typiskt kan ana relationen till en tidigare nämnd referent och därmed identifiera den nya referenten utan en explicit förklaring (SAG 3:166). Detta

kallas för *implikativ anafor*. Nominalfraser som uttrycker implikativa anaforer har oftast ett substantiv i bestämd form som huvudord, som i exempel 15 och 16:

15. Annas bil fungerar inte. **Motorn** måste repareras.

16. Anna har ett gammalt bord. Ett av **benen** är skadat.

Lyssnaren kan anta att *motorn* syftar på motorn i Annas bil som nämns i meningen innan, och att *benen* i exempel 16 refererar till benen på Annas bord.

2.3 Demonstrativa pronomen

Eftersom demonstrativa pronomen i viss mån förekommer i mitt empiriska material i samband med bestämda former, redogör jag kortfattat för användningen av demonstrativa pronomen i svenskan. Enligt SAG (2:305) är de demonstrativa pronomenen i svenskan *denna*, *den där*, *den här* och *den*. Demonstrativa pronomen är definitiva pronomen som uttrycker att referenten är unikt identifierbar i textsammanhanget eller talsituationen (SAG 2:238). De används oftast deiktiskt, men kan även användas anaforiskt. Vid deiktisk användning uttrycker *den här* och *denna* referentens närhet till talaren och *den där* och *den* ett större avstånd mellan referenten och talaren (SAG 2:305). Demonstrativa pronomen kan också fungera självständigt som huvudord i en nominalfras eller som attribut (SAG 2:306). Eftersom min avhandling fokuserar på bestämda former av substantiv i snarare än definit betydelse mer allmänt, förekommer demonstrativa pronomen i mitt material som attribut i definitiva nominalfraser vars huvudord står i bestämd form.

2.4 Bestämmdhet i finskan

Jag går nu över till att diskutera bestämmdhet i finska. I finska finns inga artiklar eller bestämda former av substantiv utan bestämmdhet uttrycks på andra sätt. Enligt Vilkuna (1992) innebär bestämmdhet i finska att talaren antar att lyssnaren kan identifiera referenten

i situationen eller kontexten som nominalfrasen yttras i, på samma sätt som i svenskan. Bestämmdhet kan bero på unikhet i kontexten eller ett tidigare omnämnande av referenten (anafor).

Enligt VISK (§1409) är en nominalfras bestämd när talaren och lyssnaren kan identifiera referenten och skilja den från andra möjliga referenter. Bestämmdhet eller obestämdhet uttrycks speciellt i talad finska med attribut. Om en nominalfras inte innehåller något attribut kan bestämdheten avgöras av sammanhanget men bestämdhet kan också vara en irrelevant faktor i situationen. I vissa fall kan även ordföljd och kasus påverka bestämdheten.

På samma sätt som i svenska är referenter som anses vara unika alltid bestämda i finska, till exempel *aurinko* 'solen' och *maapallo* 'jorden'. I finskan får unika referenter dock ingen bestämdhetsmarkör, utan de är bestämda i sig. Nominalfraser med possessiva attribut är också bestämda, till exempel *talvitakkini* 'min vinterjacka' (VISK §1409).

Ibland används obestämda attribut för att uttrycka obestämdhet i nominalfraser som utan attribut skulle tolkas som bestämda. Till exempel egennamn har bestämd betydelse men kan göras obestämda med attribut (VISK §1409), som i följande exempel:

17. Sanna soitti minulle eilen. 'Sanna ringde mig i går.'

18. **Joku** Sanna soitti minulle eilen. 'Någon Sanna ringde mig i går.'

I exempel 17 tolkas Sanna som en bestämd person som talaren känner. I exempel 18 uttrycks det däremot med ett obestämt attribut (*joku* 'någon') att Sanna är en obekant person som därför inte kan identifieras unikt.

2.4.1 Demonstrativa pronomen

Bestämda nominalfraser får i synnerhet i talad finska vanligtvis ett bestämt pronominent attribut, d.v.s. ett demonstrativt pronomen (VISK §1413). Demonstrativa pronomen relaterar referenten till talsituationen och gör referenten identifierbar. Enligt VISK §569 är finskans demonstrativa pronomen *tämä* 'den här', *tuo* 'den där', *se* 'den', *nämä* 'de här', *nuo* 'de där' och *ne* 'de'. De används för att specificera referenten för en nominalfras, och uttrycker att referenten är identifierbar. Pronomenet *se* 'den' används ofta för att hänvisa till något som redan omtalats tidigare, vilket leder in lyssnaren på att tänka på det

som har sagts tidigare (VISK §1413). Pronomenen *tämä* 'den här' och *tuo* 'den där' används i sin tur för att syfta på sådant som har nämnts tidigare eller som finns i talsituationen.

2.4.1.1 Är *se* en bestämd artikel?

Pronomenet *se* 'den' används så mycket i talad finska att man diskuterar om det håller på att bli en bestämd artikel (VISK §1413). Enligt Larjavaara (2001) står *se* så ofta framför substantiv i talad finska att vissa forskare (t.ex. Laury 1996) anser att pronomenet redan fungerar som artikel. *Se* kan ändå inte användas i alla de regelrätta situationer som artiklar i andra språk används i. Eftersom *se* inte heller är obligatoriskt beror det på talaren hur mycket det används. Därför anser Larjavaara (2001) att finska inte har eller håller på att få en artikel, trots att *se* ibland används på ett liknande sätt som en bestämd artikel.

Eftersom pronomenet *se* används huvudsakligen i talad finska, förekommer det inte så ofta i mitt material. Däremot förekommer vissa typiska uttryck för bestämdhet i skriven finska, vilka jag presenterar härnäst.

2.4.2 Ordföljd

Pronomen och andra bestämdhetsattribut är vanliga i talad finska, men i skriven text används de mera sällan. I stället beror bestämdheten i texter mera på läsarens egen tolkning. I skriven finska kan bland annat ordföljden påverka tolkningen av bestämdhet. (VISK §1420.)

I satser med verbet *olla* 'ha, vara' tolkas nominalfraser som står efter verbet som obestämda om de inte innehåller något bestämt attribut. Detta illustreras i exempel 19 och 20.

19. Koulun vieressä on **vanha kauppa**. 'Det finns en gammal butik bredvid skolan.'

20. Koulun vieressä on **se vanha kauppa**. 'Den gamla butiken finns bredvid skolan.'

I exempel 19 tolkas nominalfrasen *vanha kauppa* som obestämd eftersom den står i slutet av satsen, efter verbformen *on* 'är'. I exempel 20 står nominalfrasen på samma plats i

satsen men den tolkas ändå som bestämd eftersom den innehåller det bestämda attributet *se 'den'*.

Satsens informationsstruktur påverkar också tolkningen av bestämdhet i finska. Satsens tema, som oftast står i början av satsen, tolkas typiskt som bestämt. I exempel 19 är satsens tema *koulu* 'skolan', som tolkas som en bestämd skola. Temat kan emellertid också tolkas som obestämt om det innehåller ett attribut som uttrycker obestämdhet, vilket är fallet i exempel 21.

21. **Erään koulun** vieressä on vanha kauppa. 'Det finns en gammal butik bredvid en skola.'

I exempel 21 blir temat obestämt eftersom det har attributet *eräs* 'en, någon' som uttrycker obestämdhet. Larjavaara (2001) belyser ordföljdens påverkan för bestämdhet med följande exempel:

22. Tuvassa oli **ukko**. 'Det var en gubbe där i stugan.'

23. **Ukko** oli tuvassa. 'Gubben var i stugan.'

Satserna i exempel 22 och 23 är identiska med undantag av ordföljden, men betydelsen skiljer sig åt. I exempel 22 är *ukko* obestämt. I exempel 23 där *ukko* står i början av satsen är det satsens tema och visar att det handlar om en bestämd och känd person.

2.4.3 Kasus

I vissa sammanhang kan även kasus inverka på om nominalfrasen tolkas som bestämd eller obestämd. Detta gäller särskilt nominalfraser som betecknar en delbar grupp av referenter. VISK (§1421) kallar detta för kvantitativ bestämdhet. Det finns här en betydelseskillnad mellan nominativ och partitiv, som illustreras i exempel 24 och 25.

24. Vie **kukat** äidille. 'För blommorna till mamma.'

25. Vie **kukkia** äidille. 'För blommor till mamma.'

I exempel 24 står nominalfrasen *kukat* i nominativ, vilket uttrycker att det är fråga om vissa bestämda blommor. I exempel 25 står nominalfrasen *kukkia* däremot i partitiv, vilket

inte syftar på några givna blommor utan blommor i allmänhet. Nominativ och partitiv kan även uttrycka en skillnad mellan om det är fråga om en hel grupp eller bara en del av en grupp (VISK §1421) som i exempel 26 och 27.

26. Puusta putosi **omenat**. 'Äpplena föll från trädet.'

27. Puusta putosi **omenia**. 'Äpplen föll från trädet.'

Exempel 26 uttrycker att alla äpplen som fanns i trädet har fallit ner på marken, medan exempel 27 uttrycker att det bara var några äpplen som föll ner från trädet men inte alla.

3 Material och metod

I detta kapitel presenterar jag materialet och metoden i min undersökning. Mitt empiriska material består som framgått av ungdomsromanen *Maresi – Krönikor från Röda Klostret*, som jag presenterar i 3.1. I 3.2 redogör jag för hur jag har excerperat exempel på bestämda former i materialet och analyserat dem. I 3.3 ger jag en översikt av förekomsterna på de olika typerna av bestämda former i materialet.

3.1 Ungdomsromanen *Maresi – Krönikor från Röda Klostret*

Maresi – Krönikor från Röda Klostret (2014) är en ungdomsroman av den finlandssvenska författaren Maria Turtschaninoff (f. 1977) inom genren fantasi. Den belönades med Finlandia Junior-priset 2014. Turtschaninoff har även fått många andra pris och nomineringar, hon har belönats bland annat av Svenska litteratursällskapet år 2009 och 2013. *Maresi* utgör den första delen i serien *Krönikor från Röda Klostret*. Översättningen *Maresi – Punaisen luostarin kronikoita* av Marja Kyrö gavs ut år 2014. Kyrö är en prisbelönad översättare som har översatt över 200 böcker från tyska och svenska till finska.

Romanens huvudperson Maresi är en 13 år gammal flicka som är novis i Röda Klostret på ön Menos där män är förbjudna. I Klostret finns det många flickor som liksom Maresi har flytt hunger och förföljelse. I Klostret får de en utbildning och ett tryggt hem. Maresi älskar kunskap och böcker och tillbringar mycket tid i Klostrets bibliotek. Romanen är uppställd som Maresis memoarer, d.v.s. berättelsen är skriven ur hennes perspektiv och har en jag-berättare. Boken börjar med att Maresi plockar musslor på stranden, men blir avbruten när hon ser ett främmande skepp närma sig ön, vilket är väldigt ovanligt eftersom ön är avlägsen och svår att hitta. Hon springer till piren där hon möter systrarna Veerk och Nummel, som är redo att ta emot skeppet och driver bort Maresi. Hon hinner ändå se en främmande flicka stiga i land från skeppet. Senare får hon

veta att flickan är Jai, som har flytt sin våldsamma fader. Jai är mycket skygg och har svårt att lita på människor, men så småningom blir hon och Maresi vänner.

3.2 Excerpering av exempel

Innan jag inleder analysen av hur bestämdhetsuttryck har översatts till svenska i materialet ska jag kort redogöra för hur excerperingen av belägg gick till. Jag excerperade först 150 exempel från början av romanen och kategoriserade dem enligt de fyra bestämdhetstyperna deixis, anafor, unika referenter och implicit bestämdhet som jag presenterat i 2.2.1–2.2.4. Syftet med detta var att få material för en översikt av hur ofta de olika bestämdhetstyperna förekommer i texten. Översikten presenteras i avsnitt 3.3 nedan.

För att få tillräckligt belägg på alla bestämdhetstyper för en kvalitativ analys och jämförelse med den finska översättningen, fortsatte jag att samla in exempel tills det fanns 50 belägg i varje kategori. Sedan jämförde jag exemplen med de finskspråkiga motsvarigheterna i översättningen för att utreda hur de bestämda formerna har översatts till finska. Resultaten av den kvalitativa analysen presenteras i kapitel 4.

3.3 Översikt av förekomster i materialet

För att skapa en översikt av hur ofta varje bestämdhetstyp förekommer i materialet har jag alltså excerperat 150 exempel från början av boken. Jag hittade de 150 exemplen på de första 24 sidorna i boken. Jag analyserade alla exempel och kategoriserade dem i fyra kategorier enligt bestämdhetstyp, d.v.s. deixis, anafor, unika referenter och implicit bestämdhet. Förekomsten av de olika bestämdhetstyperna presenteras i tabell 2.

Tabell 2 Förekomst av bestämdhetstyper

Bestämdhetstyp	Antal/150	Procent
Unika referenter	87	58%
Anafor	32	21%
Implicit bestämdhet	25	17%
Deixis	6	4%

Den vanligaste bestämdhetstypen i de 150 första beläggen var unika referenter, d.v.s. nominalfraser som är bestämda på grund av att de framstår som unika i sammanhanget. 87 belägg, d.v.s. över hälften av de 150 exemplen, tillhör denna kategori. Det fanns två olika typer av unika referenter: referenter som är unika i sig, som *världen* i exempel 28, och referenter vars unikheter beror på sammanhanget, som *stranden* i exempel 29.

28. Att läsa har alltid hjälpt mig att förstå **världen** bättre. (s. 8)

29. Jag var nere vid **stranden** och plockade musslor den vårmorgon då Jai kom. (s. 11)

Världen står i bestämd form i exempel 28 eftersom den är en unik referent, d.v.s. det finns bara en värld. *Stranden* är inte unik på samma sätt eftersom det finns många stränder i världen, men när man tar i beaktande kontexten och romanens miljö kan *stranden* ses som unikt identifierbar i sammanhanget.

Den näst vanligaste bestämdhetstypen var anafor med 32 belägg. Denna kategori omfattar direkta anaforer vilket betyder att referenten är unikt identifierbar på grund av att den redan har nämnts tidigare i texten. Det är vanligt i materialet att en referent nämns först i obestämd form och senare i samma eller följande mening i bestämd form som anafor, vilket illustreras i exempel 30. I de följande exempel markeras den bestämda nominalfrasen med fetstil och det eventuella korrelatet med kursiv.

30. Jag kunde skriva *brev* till dem, men ingen där hemma kan läsa, och jag vet inte hur jag skulle få någon att föra **breven** ända till vår lilla gård i den norra delen av Rovas stora dal. (s. 24)

I exempel 30 nämns *brev* först som obestämd referent, och när det syftas på samma referent på nytt senare i samma mening är den redan bekant och står därför i bestämd form.

Kategorin implicit bestämdhet fick 25 belägg. Denna kategori innefattar implikativa anaforer, d.v.s. fall där referenten är identifierbar på grund av en entydig relation till en annan referent som redan har nämnts i texten, men relationen inte nämns explicit utan är underförstådd. Referenten utgör alltså en självklar del eller attribut till något annat, som *skaftet* till *nyckeln* i exempel 31.

31. Jag lyfte ner *nyckeln*. Den är lång som hela min hand och rikt utsirad. Jag bär den alltid på samma sätt, med ett stadigt grepp om **det sirliga skaftet**. (s. 27)

I exempel 31 utgör *skaftet* en självklar del av *nyckeln* som har nämnts tidigare och därmed redan är bekant. Relationen mellan *skaftet* och *nyckeln* är självklar och behöver inte explicit förklaras för läsaren.

Den ovanligaste kategorin i materialet var deixis med bara 6 belägg. Eftersom deixis anknyter sig till den konkreta fysiska världen är det inte vanligt att hitta exempel på det i en textuell kontext som en skönlitterär roman. Deixis förekommer troligen oftare i muntlig kommunikation då det är möjligt att syfta på sådant som finns i den konkreta omgivningen. I mitt material förekommer deixis framförallt i repliker där en karaktär pratar med en annan om något som finns i deras omgivning, som i exempel 32.

32. "Här odlar syster Király och hennes noviser druvor till russin", sade jag och pekade. "Under vissa högtidsdagar får vi russin med vintergröten. Och där nere i dalen, nära **den där viken**, ligger vår olivlund." (s. 57)

I exempel 32 berättar huvudkaraktären Maresi om omgivningen för en annan karaktär. Med *den där viken* syftar hon på något som finns i det fiktiva rum som karaktärerna befinner sig i.

Denna kvantitativa analys gör det möjligt att svara på den första forskningsfrågan, d.v.s. varför den bestämda formen används i den svenska texten. I de flesta fall används bestämd form för att hänvisa till unika referenter. Läsaren kan anta att referenten är unik och att det inte finns andra möjliga referenter att blanda ihop med. Anaforer och implicit

bestämmdhet förekommer också relativt ofta. Den bestämda formen signalerar då att samma referent redan har nämnts tidigare eller att referenten har en entydig relation till en annan identifierbar referent. Den ovanligaste motiveringen för bestämdhet i materialet är deixis, som förekommer ofta i muntlig kommunikation men är sällsynt i romaner. I kapitel 4 presenterar jag härnäst den kvalitativa analysen och hur de bestämda formerna har översatts till finska.

4 Resultat

I detta kapitel presenterar jag den kvalitativa analysen och jämförelsen av den svenska texten och den finska översättningen. Jag ger exempel på varje bestämdhetskategori och visar hur exemplen har översatts till finska. För denna kvalitativa analys excerperade jag 50 exempel på varje kategori. I den kvantitativa delen av undersökningen gick jag igenom 24 sidor i boken, och hittade då redan 87 exempel på unika referenter. Det 50:e exemplet på unika referenter fanns redan på sida 16. Det 50:e exemplet i både kategorin anafor och implicit bestämdhet hittade jag på sida 31. Deixis var betydligt ovanligare än de andra kategorierna, och jag hittade bara 14 exempel totalt på deixis i hela boken.

Det var inte alltid enkelt att urskilja vilken kategori de bestämda formerna hör till. Kategoriseringen jag gjort baserar sig på mina egna tolkningar med grammatisk litteratur som utgångspunkt, men det är möjligt att någon annan skulle ha tolkat annorlunda.

4.1 Deixis

Det var svårt att hitta exempel på deixis i romanen eftersom deixis anknyter sig till det konkreta sammanhanget medan en skönlitterär roman utgör en textuell kontext. Deixis var den enda kategorin som jag inte kunde hitta 50 exempel på, trots att jag gick igenom hela romanen. Det enda sammanhanget i boken där jag hittade deixis var repliker där en karaktär i boken syftar på något som finns i den fiktiva världen som hen befinner sig i. I exempel 33 syftar Maresi på ett skepp som hon och systrarna hon pratar med kan se på havet.

33. En planka under min fot gnällde till. Systrarna vände sig om. Syster Nummel rynkade pannan.

”Maresi. Vad gör du här? Jag vet att du arbetar för Hårdshuset i dag.”

”Ja.” Jag drog ut på svaret. ”Jag är här för att plocka musslor, men så såg jag **skeppet.**” (s. 13)

Lankku jalkani alla narahti. Sisaret kääntyivät ympäri. Sisar Nummel rypisti otsaansa.

”Maresi. Kuinka sinä olet täällä? Minun tietääkseni sinun piti olla tänään Liesitalon töissä.”

”Niin minä olenkin.” Venytin vastaustani. ”Olin rannassa keräämässä simpukoita, mutta sitten näin **laivan**.” (s. 11)

Jag funderade länge på om *skeppet* i exempel 33 hör till kategorin unika referenter eller deixis. Här handlar det om en situation där huvudpersonen Maresi plockar musslor på stranden och ser ett skepp närma sig ön. Hon springer till piren där hon träffar syster Veerk och syster Nummel som också ser skeppet. Det är det enda skeppet som finns där, så det skulle kunna ses som en unik referent i sammanhanget. Jag tolkade det ändå så att Maresi syftar här på något som finns närvarande i den konkreta situationen hon och systrarna befinner sig i, vilket innebär att *skeppet* är identifierbart i det deiktiska rummet.

I de flesta fall används demonstrativa pronomen för att peka på referenter som finns i det deiktiska rummet, som i exempel 34.

34. Jag såg hur Jai kikade fram mellan sina fingrar, så jag fortsatte att prata. ”**Den där långa smala trappan** heter Måntrappan. Den har tvåhundra sjuttio trappsteg!” (s. 21)

Näin, kuinka Jai katsoi sormiensa lomitse, joten jatkoin juttuani. ”**Nämä pitkät, kapeat portaat** ovat Kuunportaat. Niissä on kaksisataaseitsemänkymmentä askelmaa!” (s. 20)

Det är tydligt att det är fråga om deixis i exempel 34 eftersom Maresi använder ett demonstrativt pronomen för att konkret peka på en referent som finns i omgivningen som hon och lyssnaren befinner sig i. I den finska översättningen används också ett demonstrativt pronomen, *nämä* ’de här’. Det demonstrativa pronomenet står i singularis på svenska men i pluralis på finska eftersom singularisformen *trappan* i finskan motsvaras av det plurala *portaat* ’trappor’. Därtill är det intressant att det demonstrativa pronomenet *den där* uttrycker avstånd mellan talaren och referenten på svenska medan

nämä 'de här' uttrycker att referenten ligger nära talaren på finska. Utgående från den finska texten kan man föreställa sig att Maresi och Jai just nu går i trappan som det är fråga om, medan den enligt den svenska texten ligger längre bort. Oavsett detta uttrycks deiktisk bestämdhet i detta sammanhang på samma sätt i finskan och i svenskan, d.v.s. med hjälp av ett demonstrativt pronomen. Ett annat liknande fall visas i exempel 35.

35. "Man får läsa dem alla. Endast **de där pergamentrullarna** högst upp är så gamla och sköra att man bara för röra dom om syster O är med." (s. 30)

"Ja ne saa lukea kaikki. Vain **nuo pergamenttirullat** tuolla aivan ylhäällä ovat niin vanhoja ja hauraita, että niihin saa koskea ainoastaan sisar O:n valvonnassa." (s. 29)

I exempel 35 används det demonstrativa pronomenet *de där* på svenska och *nuo* 'de där' på finska. I detta exempel preciseras den deiktiska referensen med *högst upp* respektive *tuolla aivan ylhäällä* 'där högst upp', vilket gör det även tydligare vilken referent talaren syftar på.

4.2 Anafor

Anaforer var relativt enkla att identifiera eftersom anaforisk bestämdhet bygger på att referenten redan har nämnts tidigare i texten. Det var ofta lätt att hitta det första omnämmandet av referenten i fråga och knyta det till det senare omnämmandet i bestämd form. I de flesta fall står det första omnämmandet i obestämd form, som i exempel 36.

36. *Fyra år* har jag tillbringat här i Röda klostret och under **de åren** har jag läst nästan alla de gamla texterna om Klosters historia. (s. 7)

Neljä vuotta olen viettänyt Punaisessa luostarissa, ja **näitten vuosien** kuluessa olen lukenut kaikki vanhat kirjoitukset Luostarin historiasta. (s. 7)

I exempel 36 används det demonstrativa pronomenet *näitten (nämä)* 'de här' på finska. I materialet var det inte så vanligt med demonstrativa pronomen vid anaforer, men i detta exempel finns även i den svenska texten det demonstrativa pronomenet *de*. I exempel 37 används bara en bestämdhetsändelse på svenska och inget demonstrativt pronomen på finska.

37. På syster Os dörr måste man knacka, det finns en liten mässingsklapp för ändamålet. Den är formad som *en orm* som biter sig själv i svansen. När jag frågade syster O om **ormen** log hon sitt lite sneda leende och svarade att den är hennes beskyddare. (s. 26)

Sisar O:n ovelle täytyy kolkuttaa, sitä varten on pieni messinkikolkutin. Se muistuttaa häntäänsä purevaa *käärmettä*. Kun kysyin sisar O:lta **käärmeestä**, hän hymyili tuttua hiukan vinoa hymyään ja vastasi, että se oli hänen suojelijansa. (s. 25)

I exempel 37 finns ingen bestämdhetsmarkör på finska, utan *käärme* 'ormen' kan tolkas som bestämd på grund av att ormen redan har nämnts tidigare. Det är tydligt i kontexten att referenten är bestämd och ingen bestämdhetsmarkör behövs i finskan speciellt när det första omnämmandet av referenten som här står i samma eller föregående mening. Då vet läsaren att det är fråga om samma referent. Ibland beskrivs emellertid referenten tydligare i det senare omnämmandet på finska för att göra bestämdheten tydligare, som i exempel 38.

38. Hon bar *en rak brun ärmlös särk* och under den en skjorta som kanske en gång varit vit. Kläderna var nötta och när hon rörde sig såg jag att **särken** inte var av tungt siden, som jag först trott, utan att den var så smutsig att den blivit styv. (s. 14)

Hänellä oli *pitkä ja suora, väriltään ruskea hihaton paita* ja sen alla toinen, joka kenties joskus oli ollut valkoinen. Vaatteet olivat kuluneet, ja kun olento liikahti,

näin että **pitkä ruskea paita** ei ollutkaan paksua silkkiä, niin kuin olin ensin luullut, se oli vain liasta kankea. (s. 12)

På svenska räcker det att nämna ordet *särk* i bestämd form, men på finska står det *pitkä ruskea paita* 'lång brun skjorta'. Detta beror på att det i den första meningen talas om två olika klädesplagg, en särk och en skjorta, men det finns inget eget ord för *särk* i finskan, utan ordet *paita* 'skjorta' används som motsvarighet till både särk och skjorta. I den finska översättningen talas det alltså om två skjortor, varför man måste specificera i den senare meningen vilken av skjortorna det är fråga om, d.v.s. den långa bruna skjortan.

Oftast finns det första omnämmandet av referenten i samma eller föregående mening, men ibland måste man gå längre tillbaka i texten för att hitta det, vilket är fallet med belägget i följande exempel:

39. Systrarna Veerk och Nummel var ute på bryggan, redo att ta emot. De spanade ut mot **de grå seglen** och såg mig inte. (s. 13)

Sisar Veerk ja sisar Nummel olivat jo laiturilla valmiina vastaanottamassa laivaa, kummankin katse seurasi **harmaita purjeita**. Minua he eivät nähneet. (s. 11)

De grå seglen i exempel 39 nämns första gången redan en sida tidigare:

Men det här skeppet rundade Tänderna från nästan rakt västlig riktning och hade hittat hit ändå. *Seglen var grå* och det smäckra skrovet likaså. (s. 12)

Mutta tämä nyt saapuva alus kiersi Hampaat tullen likipitäen suoraan lännestä ja löysi silti tänne. *Aluksen purjeet olivat harmaat*, samoin sen siro runko. (s. 10)

Också i exempel 40 finns det en anafor vars korrelat nämns redan en sida tidigare. Läsaren måste komma ihåg vad som har berättats tidigare. I texten sägs på sidan 11 "Jag var nere på stranden och plockade *musslor* den vårmorgon då Jai kom." Sedan ser Maresi ett skepp

och börjar fundera på vad för ett skepp det är, och nästan två sidor senare nämns musslorna igen, vilket visas i exempel 40.

40. När jag såg att skeppet var på väg mot vår lilla hamn hoppade jag upp och sprang dit över kullerstensstranden. Jag är rädd att jag glömde både min korg och **musslorna**. (s. 12)

Kun näin, että alus suuntasi pieneen satamaamme, hypähdin pystyyn ja lähdin juoksemaan pitkin mukulaista rantakivikkoja satamaa kohti. Pelkäänpä, että siinä samassa unohdin sekä korini että **simpukat**. (s. 10)

I exempel 40 används kasus för att uttrycka bestämdhet i den finska översättningen. Det är fråga om kvantitativ bestämdhet som presenterades i 2.3.3. Enligt VISK (§ 1421) står en kvantitativt bestämd nominalfras i nominativ eller genitiv, och syftar på hela den mängd eller grupp som det refereras till. Partitiv i samma sammanhang skulle syfta på en obestämd och obegränsad mängd (VISK § 1421). Eftersom ordet *simpukat* 'musslorna' står i nominativ tolkas det som bestämt och syftar på alla musslor som Maresi hade plockat på stranden.

4.3 Unika referenter

Den vanligaste bestämdhetskategorin var som framgått tidigare unika referenter. Det var relativt enkelt att identifiera referenter som är unika av naturen, som *döden* och *världen* i exempel 41 och 42.

41. **Döden** är svår att skriva om. (s. 7)

Kuolemasta on vaikea kirjoittaa. (s. 7)

42. ”Jag visste inte att det fanns så många böcker i hela **världen!**” (s. 29)

”En tiennytkään, että **maailmassa** on näin monta kirjaa!” (s. 29)

Det är klart att *döden* och *världen* är unika koncept som är bestämda i sig för att de är de enda i sitt slag. Unika referenter markeras i svenskan med bestämd form, men i finskan används ingen bestämdhetsmarkör. Läsaren får i stället konstatera själv att det är fråga om unikt identifierbara ting.

I materialet finns det många namn på platser och andra ting som står i bestämd form, som *Röda klostret* i exempel 43 och *Gudinnan* i exempel 44.

43. Fyra år har jag tillbringat här i **Röda klostret** och under de åren har jag läst nästan alla de gamla texterna om **Klostrets** historia. (s. 7)

Neljä vuotta olen viettänyt **Punaisessa luostarissa**, ja näitten vuosien kuluessa olen lukenut kaikki vanhat kirjoitukset **Luostarin** historiasta. (s. 7)

44. Jag skall göra mitt bästa för att bara beskriva det som är av betydelse för min berättelse och utelämna allt som inte är det, men må **Gudinnan** förlåta mig om jag inte alltid lyckas i mitt värv. (s. 8)

Teen parhaani kuvatakseni sitä, mikä kertomuksessani on tärkeää, ja jätän pois kaiken, mikä ei ole, mutta antakoon **Jumalatar** minulle anteeksi, jollen kaikin paikoin onnistukaan tehtävässäni. (s. 8)

Namnen står i bestämd form på svenska, men i den finska texten finns ingen bestämdhetsmarkör. Den stora begynnelsebokstaven uttrycker dock att ordet är ett namn och betecknar ett bestämt fenomen. Namn är bestämda till naturen. Med stor begynnelsebokstav uttrycker man att det är fråga om en viss referent och inte t.ex. vilket som helst kloster eller gudinna.

I materialet finns det även många unika referenter som inte är unika i sig utan framstår som unika i sammanhanget. Unikheten baserar sig på kontexten som skapas i texten.

45. Fyra år har jag tillbringat här i Röda Klostret och under de åren har jag läst nästan **alla de gamla texterna** om Klostrets historia. (s. 7)

Neljä vuotta olen viettänyt Punaisessa luostarissa, ja näitten vuosien kuluessa olen lukenut **kaikki vanhat kirjoitukset** Luostarin historiasta. (s. 7)

I exempel 45 är referenten *gamla texter* inte en unik företeelse, men det blir tydligt i kontexten vilka gamla texter det är fråga om genom attributet *om Klosters historia* tillsammans med pronomenet *alla*, som uttrycker att det är fråga om alla gamla texter som handlar om Röda Klosters historia. I exempel 46 visas fler exempel på referenter som är unika i sammanhanget.

46. **Stranden** låg i skugga, för **solen** hade ännu inte klättrat upp över **berget Vita Frun**, och mina fötter var kalla av havsvattnet. (s. 11)

Ranta oli varjossa, sillä **aurinko** ei ollut vielä kavunnut **Valkean rouvan** ylle, ja merivesi oli kylmettänyt jalkani. (s. 9)

I detta exempel finns det många bestämda nominalfraser som hänvisar till unika referenter. Romanens miljö är en ö där *stranden* är en unikt identifierbar plats. *Solen* är unik för att det finns bara en sol. *Berget Vita Frun* syftar på ett visst berg som heter Vita Frun.

4.4 Implicit bestämdhet

Merparten av exemplen på implicit bestämdhet i materialet gäller kroppsdelar. Kroppsdelar är självklara delar av en person, och relationen mellan personen och kroppsdelens behöver inte förklaras. Enligt SAG (3:166) kan lyssnaren identifiera referenten genom att anta en relation till en annan given referent utan att relationen explicit nämns. Det är enkelt att anta relationen mellan en person och en kroppsdel. På svenska uttrycks detta med bestämd form och man vet då att det är fråga om den givna personens kroppsdelar. I finskan används emellertid genitiv i motsvarande sammanhang, som i exempel 47 och 48.

47. Hon höjde **händerna** framför **ansiktet** och stod helt stilla. (s. 21)

Hän kohotti **kätensä kasvojensa** eteen ja seiso i aivan hievahtamatta. (s. 19)

48. Jag skakade på **huvudet**. (s. 18)

Pudistin **päätäni**. (s. 17)

I den finska översättningen används possessivsuffixen *-nsä*, *-nsa* och *-ni* där det i den svenska texten finns bestämdhetsändelser. I exempel 49 används liknande uttryck vid kläder som personer har på sig.

49. På ärmarna bar hon linneskydd för att inte få bläck på **skjortan** och hennes fingrar var svartfläckiga. (s. 26)

Hänen hihojaan peittivät pellavasuojat, jotka suojasivat **paitaa** mustetahroilta, mutta sormissa mustia läikkiä näkyi kyllä. (s. 25)

I exempel 49 har översättaren inte använt genitiv i den finska översättningen, utan läsaren får avgöra själv att det är fråga om en skjorta som personen i romanen har på sig.

Implicit bestämdhet förekommer dock även i andra sammanhang. I exempel 50 handlar det om materialet på en dörr.

50. Jag höll upp *Härdshusets dörr*, den som alltid luktar bröd. När jag först kom hit kunde jag inte motstå frestelsen utan slickade på **det nötbruna träet** för att se om det också smakade bröd. (s. 21)

Avasin *Liesitalon oven*, joka tuoksuu aina leivältä. Kun tulin tänne ensimmäisen kerran, en voinut vastustaa kiusausta, vaan nuolaisin **ruskeaa, kulunutta puuta** kokeillakseni, maistuiko ovi tosiaan leivältä. (s. 21)

Läsaren kan här avgöra själv att dörren som det pratas om är av trä och det är fråga om träet på dörren. På samma sätt hänvisas det till låset på en dörr i exempel 51.

51. *Dörrarna in till skattkammaren* är höga och dubbla som alla andra dörrar i Kunskapens hus. De är av ett träslag som är brunt med dragning åt rött, och de

är slipade och polerade så att de blänker. --- Jag stack in nyckeln i **låset** och de honungsdoftande dörrarna gled ljudlöst upp. (s. 29)

Aarrekkammion ovet ovat korkeat ja kapeat, pariovet, niin kuin kaikki muutkin Tiedon talon ovet. Ne ovat ruskeaa, hiukan punertavaan vivahtavaa puuta, ja ne on hiottu ja puunattu tavattoman kiiltäviksi. --- Työnsin avaimen **lukkoon**, ja hunajalta tuoksuvat ovet liukuivat äänettömästi auki. (s. 27)

Låset är en självklar del av dörrarna som är bestämda i kontexten. Relationen mellan dörrarna och låset behöver inte förklaras explicit för läsaren, utan man vet att det är fråga om låset på skattkammarens dörr. I exempel 52 pratas på samma sätt om seglen på ett skepp.

52. Men *det här skeppet* rundade Tänderna från nästan rakt västlig riktning och hade hittat hit ändå. **Seglen** var grå och **det smäckra skrovet** likaså. (s. 12)

Mutta *tämä nyt saapuva alus* kiersi Hampaat tullen likipitään suoraan lännestä ja löysi silti tänne. **Aluksen purjeet** olivat harmaat, samoin **sen siro runko**. (s. 10)

I exempel 52 har genitiv igen använts i den finska översättningen för tydlighetens skull, och även *alus* 'skeppet' har nämnts på nytt.

4.5 Sammanfattning

Vid deixis har de svenska bestämda formerna översatts till finska på två olika sätt. I några exempel markeras bestämdheten inte alls i den finska översättningen. I dessa fall finns det oftast bara ett substantiv i bestämd form i den svenska texten. Det är ändå vanligt med demonstrativa pronomen vid deixis både i den svenska och den finska texten. När jag hittade ett demonstrativt pronomen i den svenska texten, fanns det också ett demonstrativt pronomen i den finska översättningen.

Det var också möjligt att hitta demonstrativa pronomen vid anaforer, men det var ovanligt. I materialet fanns ett exempel med demonstrativt pronomen vid anafor på svenska, och då fanns det också ett demonstrativt pronomen i den finska översättningen. Det är betydligt vanligare att anaforer markeras med bestämd form av substantiv på svenska och ingen explicit bestämdhetsmarkering på finska. I några exempel i materialet upprepades fler ord från det första omnämmandet av referenten i den finska texten än i den svenska texten. På finska måste man alltså ibland upprepa ord för att tydligare syfta på det första omnämmandet och därmed uttrycka att det är fråga om en bekant referent.

Vid unika referenter används inga bestämdhetsmarkeringar på finska i materialet. Då man på svenska använder den bestämda formen, bygger bestämdheten i den finska texten på läsarens kännedom om kontexten. Därmed är det möjligt att betydelsen förändras lite mellan den svenska och finska texten då läsaren kan tolka vissa finska nominalfraser som obestämda trots att de i den svenska texten står i bestämd form.

När det gäller implicit bestämdhet var det också vanligt i materialet att bestämdheten baserar sig på läsarens egen tolkning och inte markeras på något explicit sätt. Vid implicit bestämdhet är relationen mellan en referent och en annan identifierbar referent emellertid alltid så tydlig att läsaren kan identifiera referenten som bestämd. I vissa sammanhang används possessiva uttryck ändå på finska för att mer explicit uttrycka relationen mellan referenten och korrelatet som på svenska bara markeras med bestämd form.

5 Sammanfattning

I denna avhandling har jag undersökt användningen av bestämda former på svenska och översättning av dem till finska. Forskningsfrågorna som jag sökt svar på är följande:

1. Varför används den bestämda formen i den svenska texten?
2. Hur översätts bestämda former till finska?

Med hjälp av den kvantitativa analysen fick jag reda på hur ofta de olika bestämdhetstyperna förekommer. Resultatet visade att över hälften av bestämda formerna används på grund av att referenten framstår som unik i sammanhanget. Den näst vanligaste bestämdhetstypen var direkta anaforer, som innebär att bestämdheten beror på att referenten redan har nämnts tidigare och därför är identifierbar i det textuella sammanhanget. Implicit bestämdhet förekom också relativt ofta, d.v.s. referenten var identifierbar på grund av en självklar relation till en annan referent som var identifierbar i kontexten. Den ovanligaste bestämdhetstypen var deixis, där referenten är identifierbar i den konkreta situationen. Det var emellertid förutsägbart att deixis skulle vara ovanligt då materialet var en skönlitterär roman eftersom deixis hänvisar till den konkreta världen snarare än textuella sammanhang.

För att svara på den andra forskningsfrågan gjorde jag en kvalitativ analys där jag analyserade 50 exempel i varje kategori och undersökte hur de bestämda formerna har översatts till finska. I materialet förekom fyra huvudsakliga sätt att uttrycka bestämdhet i finskan. **Demonstrativa pronomen** användes huvudsakligen när det också finns ett demonstrativt pronomen i den svenska källtexten. Det var vanligast att använda demonstrativa pronomen vid deixis, men de förekom även vid anaforer. **Possessiva uttryck** användes speciellt vid implicit bestämdhet. Implicit bestämdhet bygger på att referenten som man syftar på står i en entydig relation till en annan identifierbar referent. Possessiva uttryck användes i några exempel vid implicit bestämdhet för att förtydliga relationen mellan referenten och korrelatet. Ibland **upprepas** attribut som definierar referenten för att göra bestämdheten tydligare. Det allra vanligaste sättet att översätta svenskans bestämda former till finska var dock **ingen bestämdhetsmarkör** alls, som innebär att läsaren får avgöra bestämdheten själv. Det är tydligt att bestämdheten vid

anaforer beror på att referenten har nämnts tidigare, vilket gör att det senare omnämmandet tolkas som bestämt. Speciellt när det gäller unika referenter kan det vara svårare att avgöra om referenten är bestämd eller inte i den finska översättningen. Det kan hända att vissa nominalfraser som står i bestämd form i svenskan tolkas som obestämda i finskan. Oftast ger dock kontexten tillräcklig information för att man ska kunna identifiera referenter som bestämda eller obestämda. I finskan stöder sig bestämdhet mera på läsarens egen tolkning och förståelse av sammanhanget, och ibland kan bestämdhet också vara en irrelevant faktor. I situationer där bestämdheten är viktig för betydelsen finns det ändå sätt att göra den tydlig även på finska till exempel med hjälp av attribut.

Litteratur

- Ekerot, Lars-Johan. 1995. *Ordföljd, tempus, bestämdhet: föreläsningar om svenska som andraspråk*. Malmö: Gleerup.
- Goethe Institut. 2020. *Kulttuurivaihtoa kääntäen. Kääntäjät. Marja Kyrö*. <http://www.goethe.de/ins/se/prj/uar/fin/ue/kyr/fiindex.htm> (Hämtad 14.5.2020).
- Hultman, Tor G. 2010. *Svenska akademiens språklära*. Stockholm: Svenska akademien.
- Larjavaara, Matti. 2001. Määräinen artikkeli – suomessa?. I: *Kielikello* 4/2001. <https://www.kielikello.fi/-/maarainen-artikkeli-suomessa-> (Hämtad 30.9.2019).
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik. 1999. *Svenska akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska akademien.
- Schildts & Söderströms. 2020. *Maria Turtschaninoff*. <https://litteratur.sets.fi/forfattare/maria-turtschaninoff/> (Hämtad 14.5.2020).
- Vilkuna, Maria. 1992. *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta och Alho, Irja. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> (Hämtad 30.9.2019).

Lyhennelmä

Johdanto

Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia ruotsin kielen määräisten muotojen käyttöä ruotsinkielisessä nuortenromaanissa *Maresi – Krönikor från Röda Klostret* (2014) ja sitä, miten määräiset muodot on käännetty suomeksi romaanin suomenkielisessä käännöksessä *Maresi – Punaisen luostarin kronikoita*. Määräistä muotoa käytetään ruotsin kielessä, kun referentti eli asia tai esine, johon viitataan, on tunnistettavissa konkreettisesti tai kielellisessä kontekstissa. Määräisyyttä ilmaistaan ruotsissa määräisellä artikkelilla ja substantiivin määräisellä muodolla, mutta suomen kielessä tällaisia muotoja tai artikkeleita ei ole, joten määräisyys ilmenee suomessa jollakin muulla tavalla. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mikä on syynä määräisen muodon käytölle ruotsinkielisessä tekstissä?
2. Miten määräiset muodot on käännetty suomeksi?

Tutkimuksen tavoitteena on siis selvittää, mistä syistä määräisiä muotoja käytetään ruotsinkielisessä tekstissä, ja miten ruotsin kielen määräiset muodot on käännetty suomeksi romaanin suomenkielisessä käännöksessä.

Teoreettinen tausta

Svenska Akademiens grammatikin (SAG 3:155) mukaan määräistä muotoa käytetään ruotsin kielessä silloin, kun referentti, johon viitataan, on ainutlaatuisesti tunnistettavissa joko itse substantiivilausekkeen välittämän tiedon tai sitä ympäröivän kontekstin perusteella. Määräisyyttä ilmaistaan useimmiten määräisellä artikkelilla tai substantiivin määräisellä muodolla.

Tutkimuksessa määräiset muodot jaetaan neljään kategoriaan määräisyyden syyn mukaan. Nämä määräisen muodon käytön syyt on mainittu Ekerotin teoksessa *Ordföljd, tempus, bestämdhet: föreläsningar om svenska som andraspråk* (1995:161). Ensimmäinen kategoria on deiksis. Deiksiksessä määräistä muotoa käytetään, kun referentti eli asia, johon viitataan, on tunnistettavissa konkreettisesti puhetilanteessa.

Kontekstina toimii siis se konkreettinen ympäristö ja tilanne, jossa referentti mainitaan. Toinen kategoria on anafora, jonka mukaan referentti on tunnistettavissa tekstikontekstin perusteella. Referentti on siis tehty tunnistettavaksi siten, että se on jo aiemmin mainittu edeltävässä tekstissä. Kolmas kategoria on uniikit referentit, eli määräistä muotoa käytetään, koska kyseessä on ainutlaatuinen referentti. Substantiivilausekkeella on siis vain yksi mahdollinen referentti siinä kontekstissa, jossa se ilmaistaan. Neljäs kategoria on implisiittinen määräisyys. Tämä tarkoittaa sitä, että referentti on tunnistettavissa sen perusteella, että se on yksiselitteisessä suhteessa johonkin toiseen tunnistettavaan referenttiin. Referenttiä itseään ei siis ole mainittu aikaisemmin, mutta lukija tai kuulija pystyy tunnistamaan referentin suhteessa toiseen referenttiin.

Iso suomen kielioppi mainitsee muutamia tapoja, joilla määräisyys voi ilmetä suomessa. Määräisyyttä voidaan ilmaista määräisellä attribuutilla, kuten demonstratiivipronominilla. Demonstratiivipronominin *tämä, tuo, se, nämä, nuo* ja *ne* ilmaisevat, että referentti on tunnistettavissa eli määräinen joko konkreettisesti tai tekstikontekstissa (VISK §1413). Sanajärjestys voi jossain määrin vaikuttaa määräisyyden tulkintaan siten, että lauseen alussa nimetyt referentit tulkitaan yleensä määräisinä ja lauseen lopussa nimetyt referentit epämääräisinä (Larjavaara 2001). Sijamuodon valinta voi vaikuttaa määräisyyden tulkintaan, kun viitataan jaolliseen joukkoon tai aineeseen (VISK §1421). Tällöin puhutaan kvantitatiivisesta määräisyydestä. Nominatiivi tai genetiivi ilmaisee kvantitatiivista määräisyyttä, ja partitiivi kvantitatiivista epämääräisyyttä (VISK §1421).

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen aineisto koostuu Maria Turtschaninoffin nuorten fantasiaromaanista *Maresi – Krönikor från Röda Klostret* (2014), ja Marja Kyrön tekemästä romaanin suomenkielisestä käännöksestä *Maresi – Punaisen luostarin kronikoita*. Romaani on ensimmäinen osa fantasiasarjassa *Punaisen luostarin kronikoita*, jonka myöhemmät osat ovat *Naondel* (2016) ja *Maresin voima* (2018). Ruotsinkielisestä romaanista poimittiin 150 määräistä muotoa kvantitatiivista analyysiä varten. Nämä esimerkit jaettiin neljään kategoriaan määräisen muodon syyn mukaan: deiksis, anafora, uniikit referentit ja implisiittinen määräisyys. Näin saatiin aikaan kokonaiskuva siitä, missä määrin kukin

kategoria esiintyy aineistossa. Tämän jälkeen jatkettiin esimerkkien keräämistä kvalitatiivista analyysiä varten, kunnes jokaisessa kategoriassa oli 50 esimerkkiä, jos mahdollista. Nämä esimerkit ja niiden suomenkieliset vastineet analysoitiin, jotta saatiin selville, miten määräiset muodot on käännetty suomeksi.

Tulokset

Kvantitatiivisen analyysin mukaan valtaosa määräisistä muodoista kuului kategoriaan uniikit referentit. Yleisin syy määräisen muodon käytölle tutkimusmateriaalissa oli siis se, että referentti, johon viitataan, on asiayhteydessään ainutlaatuinen. 150:stä esimerkistä 87 eli 58% kuului tähän kategoriaan. Anafora ja implisiittinen määräisyys olivat kohtalaisen yleisiä; anaforia oli 21% esimerkeistä ja 17% implisiittisesti määräisiä. Tutkimusaineistossa harvinaisin kategoria oli deiksis, johon kuului 6 esimerkkiä 150:stä. Deiktisen määräisyyden harvinaisuus johtuu todennäköisesti siitä, että deiksis on yhteydessä konkreettiseen maailmaan, kun taas tutkimusaineistona oli kaunokirjallinen romaani, joka muodostaa tekstikontekstin. Deiksis ilmeneekin enemmän puhutussa kielessä, jolloin voidaan viitata puhetilanteessa läsnä olevaan konkreettiseen ympäristöön.

Kvalitatiivisessa analyysissä ilmeni neljä eri tapaa, joilla määräiset muodot oli käännetty suomeksi. Yleisin tapa oli, että määräisyys ei mitenkään eksplisiittisesti ilmennyt käännöksestä. Määräisyyttä ei siis merkitty millään tavalla, vaan useissa tapauksissa se riippuu lukijan omasta tulkinnasta tai kontekstin ymmärryksestä. Varsinkaan uniikkien referenttien määräisyyttä ei merkitty mitenkään, sillä lukija ymmärtää kontekstin perusteella, että referentti on tunnettu. Erityisesti deiktisissä ilmauksissa käytettiin kuitenkin demonstratiivipronomineja referentin tunnistettavuuden vahvistamiseksi. Demonstratiivipronominien avulla on mahdollista eksplisiittisesti viitata konkreettisessa ympäristössä oleviin asioihin. Joissakin yhteyksissä, erityisesti anaforisissa viittauksissa, saatettiin käyttää toistoa määräisen tulkinnan vahvistamiseksi. Anaforiseen ilmaisuun saatettiin liittää esimerkiksi jo aiemmin mainittuja referenttiä määritteleviä adjektiiveja, jotta lukijalle on selkeämpää, että on kyse juuri tietyn referentin uudelleenmaininnasta. Implisiittisen määräisyyden yhteydessä oli mahdollista käyttää genetiivimääritteitä, jotka selkeyttivät referentin ja toisen tunnistettavan referentin välistä suhdetta.